

УДК 39 (477.87)(437.6) (438)
UDC
DOI: 10.17223/18572685/61/10

СТАНОВИЩЕ РУСИНСЬКОЇ МЕНШИНИ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «НАШ ЛЕМКО»

В.В. Тельвак¹, В.М. Наконечний²

¹ Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка
Україна, 82100, м. Дрогобич, вул. І. Франка, 24
E-mail: telvak1 yahoo.com

² Київський національний університет культури і мистецтв
Україна, 01601, м. Київ, вул. Є. Коновальця, 36
E-mail: nakonechniy.ua@gmail.com

Авторське резюме

В статті досліджено становище русинів у Другій Речі Посполитій за матеріалами газети «Наш лемко». З'ясовано редакційну політику часопису, його рубрикацію, склад авторського колективу. Досліджено найбільш складні проблеми культурно-громадського плану, котрі поставали перед лемками протягом міжвоєнного двадцятиліття. Серед них особливо обговорюваними були питання опору колонізаторській державній політиці: захисту культурних інституцій, розбудови українського шкільництва, збереження церковно-релігійної самобутності. З'ясовано, що «Наш лемко» не уникав також обговорення складних проблем, корені яких знаходилися в самому русинському середовищі. Вивчено широкий спектр економічних та господарських труднощів, що їх долали русини. Серед найбільш дошкульних були варварська експлуатація державою природних ресурсів, малоземелля, зменшення попиту на лемківські сільськогосподарські товари та ін. Це мало наслідком масову еміграцію русинів. Доведено, що газета не лише діагностувала згадані труднощі, але й намагалася надати консультативну допомогу в їх вирішенні, ініціювала опанування лемками новими видами господарської діяльності. Підсумовано, що газета стала визначним явищем русинської періодики, котре в складних умовах міжвоєнного часу зуміло об'єднати лемків ідеями збереження власної культурної ідентичності та плекання загальнонаціональної єдності.

Ключові слова: русини, Друга Річ Посполита, «Наш лемко», культурно-громадське життя, економічно-господарські проблеми.

ПОЛОЖЕНИЕ РУСИНСКОГО МЕНЬШИНСТВА ВО ВТОРОЙ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ ПО МАТЕРИАЛАМ ГАЗЕТЫ «НАШ ЛЕМКО»

В.В. Тельвак¹, В.М. Наконечный²

¹ Дрогобычский государственный педагогический университет
им. И. Франко

Украина, 82100, г. Дрогобыч, ул. И. Франко, 24

E-mail: telvak1@yahoo.com

² Киевский национальный университет культуры и искусств

Украина, 01601, г. Киев, ул. Е. Коновальца, 36

E-mail: nakonechniy.ua@gmail.com

Авторское резюме

Исследовано положение русинов во Второй Речи Посполитой по материалам газеты «Наш лемко». Выяснена редакционная политика газеты, ее рубрики, состав авторского коллектива. Исследованы наиболее сложные проблемы культурно-общественного плана, которые возникали перед лемками в межвоенное двадцатилетие. Среди них особенно обсуждаемыми были вопросы сопротивления полонизаторской государственной политике: защита культурных институций, развитие украиноязычных школ, сохранение церковно-религиозной самобытности. Выяснено, что «Наш лемко» не избегал также обсуждения сложных проблем, корни которых находились в самой русинской среде. Изучен широкий спектр экономических и хозяйственных проблем, которые преодолевали русины. Среди наиболее чувствительных были варварская эксплуатация государством природных ресурсов, малоземелье, уменьшение спроса на производимые лемками сельскохозяйственные товары и др. Это вызвало массовую эмиграцию русинов. Доказано, что газета не только констатировала упомянутые трудности, но и пыталась оказать консультативную помощь в их решении, инициировала освоение лемками новых видов хозяйственной деятельности. Подытожено, что газета стала выдающимся явлением русинской периодики: в сложных условиях межвоенного времени она сумела объединить лемков идеями сохранения собственной культурной идентичности и воспитания общенационального единства.

Ключевые слова: русины, Вторая Речь Посполитая, «Наш лемко», культурно-общественная жизнь, экономическо-хозяйственные проблемы.

THE RUSIN MINORITY IN THE SECOND POLISH REPUBLIC ACCORDING TO *NASH LEMKO* NEWSPAPER

V.V. Telvak¹, V.M. Nakonechnyj²

¹ Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
24 I. Franko Street, Drohobych, 82100, Ukraine
E-mail: telvak1@yahoo.com

² Kyiv National University of Culture and Arts,
36 E. Konovalets Street, Kyiv, 01601, Ukraine
E-mail: nakonechniy.ua@gmail.com

Abstract

The article examines the state of the Rusin community in the Second Polish Republic according to *Nash Lemko* newspaper materials. The authors specify the editorial policy of the newspaper, its rubrics and the authors' board, focus on the cultural and social agenda faced by the Lemkos during the interwar period, including the resistance to polonisation: protection of cultural institutions, development of Ukrainian-language schooling, preservation of church and religious identity. The analysis has shown that *Nash Lemko* did not avoid discussing complex problems related to the Rusins. Thus, the Rusins faced a wide range of economic and household challenges, among which were the barbaric exploitation of natural resources by the state, the lack of land, the reduced demand for Lemko agricultural products, etc. followed by the mass emigration. The authors have proved that the newspaper not only diagnosed the abovementioned difficulties, but also tried to provide advisory assistance in their solution and urged the Lemkos to master new types of economic activity. It has been concluded that the newspaper was a prominent phenomenon of Rusin periodicals. Despite the difficult interwar times, it succeeded in uniting the Lemkos behind the idea of preserving their own cultural identity and fostering national unity.

Keywords: Rusins, Second Polish Republic, *Nash Lemko*, cultural and public life, economic problems.

Вступ

Національна політика урядів Другої Речі Посполитої протягом останніх тридцяти років користується незмінною увагою серед українських і польських дослідників. Цій проблемі присвячені числен-

ні праці – дисертації, монографії та статті. Натомість деякі аспекти цього явища й до сьогодні перебувають на маргінесі дослідницьких зацікавлень, з огляду, насамперед, на обмеженість джерельної бази. Завданням даної статті є привернути увагу до становища в міжвоєнній Польщі русинів-лемків – найбільш західної етнографічної групи українців. Як відомо, тогочасна польська влада не вважала їх за етнічних українців, а тому ставилася до їхнього національного вибору особливо безцеремонно. Ці проблеми знайшли доволі докладне відображення на сторінках самої лемківської періодики.

Одним із найавторитетніших русинських видань досліджуваної доби була газета «Наш лемко». Підтвердженням цьому є декілька досліджень, присвячених часопису [16], його довголітньому редактору Ю. Тарновичу [32], як також і дві видані у наш час антології найпопулярніших дописів [7; 12]. Натомість наразі не зауважена унікальність «Нашого лемка» як джерела реконструкції особливостей становища русинів у Другій Речі Посполитій. Актуальність названій проблемі додає той факт, що в Науковій бібліотеці ім. М. Драгоманова Львівського національного університету ім. І. Франка відклався комплект «Нашого лемка» з цензурного комітету. Завдяки йому ми отримали можливість переглянути всі заплановані до друку матеріали, а не лише ті, котрі залишилися після прискіпливого цензурного втручання. У статті використано такі методику та підходи, як систематичний, порівняльний і критичний аналіз джерельної бази, представленої великими текстовими масивами. Здійснити коректну інтерпретацію різножанрової газетної інформації уможливило застосування методики контент-аналізу.

Редакційна політика «Нашого лемка»

Поява «Нашого лемка» була зумовлена черговим поворотом в національній політиці Другої Речі Посполитої в середині 1930-х рр., коли відносна лібералізація змінилася жорстким полонізаторським курсом. Стосовно українців – найбільшої національної меншини – це проявлялося у нав'язуванні традиційного етноніму *русини* замість модерного *українці*, як також і топоніму *Східна Малопольща*, котрим намагалися витіснити з ужитку узвичаєну назву Галичина. Ще більш ґвалтовним було ставлення до лемків, котрі, з огляду на розпорошеність гірськими теренами та тривалого проживання серед іноетнічних груп, у своїй масі ще не мали виразної національної самосвідомості. Польська адміністрація краю за будь-яку ціну намагалася підважити український вибір лемків, нав'язуючи їм пропольську чи москово-фільську орієнтації. З цією метою видавалися часописи, шкільні

підручники, проводилася агітація, здійснювався різноплановий адміністративний тиск – від завуальованих заохочень до відвертих репресій. Власне, щоби запобігти цілковитому розчиненню русинів у «польському морі», проукраїнськи налаштовані лемківські діячі й вирішили видавати газету «Наш лемко».

Ідея нового часопису належала українському видавцеві Івану Тиктору, котрий був його незмінним відповідальним редактором. Перші числа газети вийшли за редакцією знаного русинського інтелектуала Петра Смереканича. Втім, свій розквіт часопис отримав з приходом до керма редакції видатного лемківського громадського активіста Юліана Тарновича. Саме І. Тиктор, за спогадами Ю. Тарновича, переконав його очолити редакцію нової газети. Лемківському діячеві заімпонувало те, що український видавець «першим відважився серед важких обставин, серед наскрізь ворожого польського поліційного режиму – видавати перший в історії Лемківщини український національний часопис "Наш лемко", а згодом допомагати редакторові того часопису Юліянові Бескидові [один із псевдонімів Ю. Тарновича] видавати Бібліотеку Лемківщини» [31: 51]. На переконання Ю. Тарновича, «збудженій зі сну Лемківщині бракувало здорового національного корму. Тим кормом стався для народу Лемківщини часопис "Наш лемко"» [31: 51].

«Наш лемко» виходив у Львові протягом майже шести років – з 1 січня 1934 по 1 вересня 1939 р. Видання було двотижневиком, протягом згаданого часу світ побачило 137 номерів загальною кількістю 1446 сторінок. Вартість газети була порівняно невисокою: річна передплата становила 3 злотих, на пів року – 1,8 злотих, за квартал – 1 злотий; закордонним передплатникам газета коштувала 1 американський долар за річну передплату. Одне число у роздріб коштувало лише 15 грошей. Про розуміння видавцями «Нашого лемка» суспільної значущості видання говорить і той факт, що на відміну від більшості тогочасної періодики, вартість часопису була сталою попри помітну інфляцію в польській державі. Це дозволило розширити коло читачів газети і постійно збільшувати її обсяг – від в 196 с. у 1934 р. до 300 с. у 1937 та 1938 рр.

Перше число «Нашого лемка» було присвячене поясненню читачеві громадської місії нового русинського часопису. Насамперед, видавці звернули увагу на потребу плекання в лемківському середовищі як розуміння власної культурної самобутності, так і соборницького почуття єдності з рештою українців світу. Цьому мала сприяти, насамперед, мовна політика редакції. Торкаючись цього делікатного питання, видавці наголошували: «<...> Будемо в тій газеті писати письменницькою мовою і нашим лемківським говором. Письменницькою мовою тому,

щоби дати читачам взірець поправної мови, такої, якою говорять коло Києва, якою писали наші поети, як Тарас Шевченко, Іван Франко і нині пишуть всі письменники, та яку ми всі повинні знати. Читаючи статті написані письменницькою мовою, лемки пізнають і пересвідчуються, що лемківський говір є і духом і складнею (порядком і укладом слів) рідною дитиною загальної нашої рідної письменницької мови, а не якоїсь іншої, чужої. А не-лемки (бо і такі будуть читати нашу газету) пізнають один зі старих і рідних наших говорів, яким є лемківський говір» [25: 2].

Серед інших проблем, до котрих обіцяли постійно звертатися видавці «Нашого лемка», домінували численні виклики щоденного життя. Своєрідно вибудовуючи їхню ієрархію, редакція газети автентичним лемківським діалектом повідомляла: «“Наш лемко” буде приносити найважливіші відомости зо світа и про життя і розквіт цілого нашого народу, а зокрема, про нас, лемків. Буде показувати нашим людям, што гнески без науки і школи тяжко дати сой го світу раду, і што ми для свого и нашого дітий добра, повинни тіж гуртуватися в наших читальнях и кооперативах. “Наш лемко” буде давати господарски поради, як поліпшити нашу газдівку в горах, шоби легше нам було жити. Ретельним передплатникам буде давати задармо ветеринарни, правничи и лікарські поради, як наприклад: як вилічити груду коньови, як вистаратися о спадок по родині в Гамериці, або што робити, аби в грудях не пекло і инши. Буде друкувати цікави оповіданя з лемківського життя, описи красних лемківських звичаїв, новинки, пригоди і жарти. Буде писати про життя лемківської еміграції в Гамериці і інших краях. Буде радити, як визискати богацтва, што сут на нашій землі. Буде тіж друкувати дописи з лемківських сіл, але лем таки, што г них ся никого поневинні не чернит и таки, шоби другим була з них наука. “Наш лемко” для точних передплатників тіжик придумат дуже цікавих і пожиточних несподіванок» [24: 2].

Для обговорення згаданих проблем редактори обрали форму діалогічного спілкування зі своїм читачем за посередництвом газети. Воно відбувалося в кількох рубриках «Нашого лемка» («Новинки», «З наших міст і сіл», «Нові книжки», «Події з історії України», «Мандруймо по рідній землі» та ін.), котрі видозмінювалися відповідно до побажань самих читачів, що активно листувалися з редакцією. Про інтенсивність цього епістолярного діалогу свідчать колонки «Листування» та «Трибуна наших читачів». Протягом короткого часу усталилася архітектоніка газети, в якій були відображені її завдання – оперативно висвітлювати актуальні події державного, загальноукраїнського та суто лемківського рівня; інформувати про визначні феномени духовної та матеріальної культури русинів; допомагати

їм порадами у численних справах щоденного життя тощо. Окремо слід сказати про ілюстративне оформлення газети, котре забезпечував знаний графік Едвард Козак. Завдяки його художньому таланту замкнені у своєму сільському мікрокосмосі читачі відкривали для себе розмаїття лемківського світу – величну природу, самобутню матеріальну культуру, образи подвижників русинського руху. Серед інших активних дописувачів «Нашого лемка» слід згадати знаних русинських публіцистів Г. Гануляка, І. Филипчака, Г. Марусина, Т. Перейми, І. Лукавиченка, М. Мартинюка, С. Вархоляка, Р. Антоновича, А. Аверченка, О. Костаревича, М. Проця, М. Ревака та геніального русина-митця Никифора Дровняка.

Проблеми культурно-громадського життя

Найбільше уваги редакція «Нашого лемка» відводила питанню збереження етнічної самобутності русинів та утвердженню їхньої пов'язаності зі світом культурного та політичного українства. Відзначимо, що тут найактивнішим дописувачем був сам головний редактор Ю. Тарнович, котрий зазвичай підписував власні публіцистичні тексти материним прізвищем Бескид. Про актуальність піднятих газетою громадських проблем промовисто свідчать всіяні білими плямами її шпальта – польська цензура жорстко реагувала на опір лемків державній національній політиці. Опрацювання комплекту часопису за весь час його видання дозволяє зробити висновки, що саме дописи на культурно-громадську тематику, зосереджені в рубриках «Події з історії України» і «Трибуна наших читачів», зазнавали найбільш прискіпливого цензурування.

Особливо багато автори «Нашого лемка» писали про масові факти переслідування представниками польської адміністрації проукраїнськи налаштованих русинів. Прикметно, що маркером українськості останніх в очах польських чиновників різних рівнів була саме передплата русинами «Нашого лемка», незважаючи на те, що газета видавалася вповні легально, потрапляючи до свого читача лише після докладного цензурування. Згадаємо, що вже перше число «Нашого лемка» зазнало повної конфіскації і читач отримав уже другий варіант газети, котрий пройшов цензуру. Змальовуючи боротьбу польських чиновників з улюбленим виданням, один із дописувачів відзначав: «Від часу, як я запре нумерував [передплатив] "Нашого лемка", посилалися на мене кара за карою. Поліція спеціально опікується мною. <...> Всіх тих, що почувають себе українцями, поліція переслідує, а староство казало мені, абим не бавився в політику, бо у нас читати газету "Наш лемко" то велика політика» [5: 3].

Намагаючись подолати потяг русинів до українства, представники польської адміністрації всіляко сприяли поширенню москвофільської пропаганди на лемківських теренах. Так, переслідуючи читачів «Нашого лемка», водночас толерувалося поширення москвофільської газети «Лемко». Інший приклад – поборюючи поширення на Лемківщині українських культурно-просвітніх інституцій (насамперед, «Просвіти»), державні чиновники всіляко сприяли розгортанню діяльності москвофільських установ, у першу чергу, Товариства імені Михайла Качковського. Дописувачі лемківського часопису зі значним неспокоєм відночували певну успішність такої політики та емоційно змальовували національну нерозбірливість деяких своїх земляків. В одному із цензурованих дописів свідок тих подій зазначав: «Лемки, хто продає свою народність, віру свою, це або зрадник Юда, або безумна риба, що йде на панській гачок. Схаменіться, пізнавайте, хто вам брат, а хто враг. Не ласіться на чужі охлапи, на що навіть порядна собака не піде. Гуртуйтеся до братів своїх рідних. Не треба вам чужих богів. Гляньте на інші народи, усі гуртуються, усі об'єднані в собі, а ви?» [26: 8].

Поширюючи національний оптимізм у русинському середовищі, редакція «Нашого лемка» доволі багато уваги приділяла демонстрації громадянської стійкості українців-горян. Наводилися численні дописи з провінції, в яких лемки ділилися власним успішним досвідом протистояння чиновницькому зазіханню на їхній національний вибір. У цих дописах, котрі мали на меті мобілізацію проукраїнських настроїв серед русинів, червоною ниткою проходила ідея солідарного опору владному свавіллю. Звертаючись до національно свідомої частини русинської громади, редакція газети наголошувала: «Одначе українці на Лемківщині не падають духом, а працюють дальше над собою, бо вірять незломно в кращі дні – честь їм за це!» [9: 6].

Поряд із громадським сектором польська влада вдалася до денационалізації русинського шкільництва, слушно вважаючи таку тактику найбільш дієвою на перспективу. Полонізація початкової школи не принесла успіху, адже польська держава принаймні позірно намагалася виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання з дотримання прав меншин, а самі лемки неохоче віддавали дітей на науку чужою їм мовою. Тож вкотре на протигагу українським впливам польською адміністрацією було обрано насадження москвофільства. Так, українські підручники шкільна адміністрація директивно замінювала букварями авторства Мефодія Трохановського. Симптоматично, що ця навчальна книга, написана москвофільським варіантом русинської говірки («лемківською бесідою»), була видана масовим накладом за державні кошти. Поборюючи таку «юдину роботу криницьких бож-

ків», «Наш лемко» вказував на небезпеку заміни в початковій школі української літературної мови московфільським говором. Редакція переконувала своїх читачів: «Днесь знає кожний лемко, що його говіркою може послуговуватися біля своєї хати, одначе в школі мусить панувати спільна українська літературна мова. <...> [Лемки] домагаються в школі української літературної мови – такої, якою навчають у всіх українських школах, бо вони діти одної Матері! Це не є обяв одиниць, це воля всіх лемків» [14: 3].

Іншою спробою наступу на народну русинську школу з боку польської адміністрації стала ініціатива переформатування навчального плану шляхом різкого скорочення годин вивчення греко-католицького катехізису. Усвідомлюючи важливість релігійного виховання в традиційному суспільстві, чиновники від освіти мали на меті підважити переважаючі впливи греко-католицької церкви на русинську громаду та по можливості поширювати католицизм і православ'я [30: 3].

Зрештою, подекуди польська шкільна адміністрація вдавалася й до прямих порушень прав русинів на рідномовне навчання, без жодних пояснень замінюючи українських педагогів на польських. Останні, вповні очікувано, навчали дітей своєю мовою, на що й був розрахунок колонізаторів [3: 8]. У підсумку учні масово відмовлялися відвідувати школу, адже здебільшого не розуміли свого вчителя. Така антипедагогічна практика освітянської влади стала сюжетом багатьох дописів «Нашого лемка», де прямо наголошувалося, що «поляк-учитель нічим не відрізняється від поляка-поліціанта» [8: 4].

Одним із наслідків змальованої вище освітянської політики польської держави був чи не найбільший серед усіх етнічних груп Центрально-Східної Європи рівень анальфabetизму [4: 2]. Поборюючи це небезпечне для майбутнього русинів явище, редакція «Нашого лемка» започаткувала акцію творення в кожному русинському селі бібліотек [1: 2–3]. «Наш лемко» переконував свого читача: «Хто пізнає раз один вартість доброї книжки, буде ціле своє життя її вірним другом, не відречеться такого великого приятеля ні в смутку, ні в радості. Тому кожний повинен читати нашу українську книжку. В найдальші закутини нашого рідного краю піде вона сіяти здорове зерно любови до всего, що наше рідне, дороге» [29: 2]. Для боротьби з неписьемністю в «Нашому лемку» була започаткована рубрика «Освітньо-виховна сторінка».

Наступною постійною темою «Нашого лемка» була церковна політика польських урядів. Як і у попередніх випадках, вона також була спрямована на ослаблення проукраїнських симпатій у русинському середовищі. Прихильність лемків до греко-католицької церкви небезпідставно вважалася за одну з ключових передумов їхньої стійкості

перед ґвалтовною деукраїнізацією. Подібно до вчителів, свідомих свого громадського служіння душпастирів надсилали на далекі гірські парафії, де було нечисленне русинське населення чи в села, в котрих домінували польські впливи. Натомість їх заміняли на більш зговірливих священників-москвофілів, котрі погоджувалися поширювати пропагандистські тези, що русини є начебто «поляками-унітатами», а саму паству примусово переводили на православ'я [22: 2]. В цих умовах автори «Нашого лемка» постійно експонували релігійну самобутність русинів, їхній духовний зв'язок з києво-руською церковною традицією: «Як бачимо, Лемківщина все мала живі зв'язки тільки із сходом. Твердження, що всі лемківські церкви побудували польські панове-шляхта, також неправдиві. В церковних хроніках виразно записано, що лемки самі собі спільно церкви будували, а деякі церкви будували лемки-солтиси» [13: 4].

Ще однією поважною проблемою, джерело якої знаходилося вже в самому русинському середовищі, була правдива епідемія шкідливих звичок. Серед них найбільш загрозливою для існування лемківської громади був алкоголізм як один із наслідків фрустрації невілених життєвих планів. Відзначимо, що редактори «Нашого лемка» мали значний організаційний досвід у цьому напрямку, адже дід Ю. Тарновича Юліан Бескид був знаним діячем протиалкогольного руху. Дописувачі газети таврували пиятику як найбільшу соціальну загрозу, що руйнує родину – осердя лемківського світу [6: 3]. З огляду на це, на шпальтах «Нашого лемка» постійно були присутні дописи активних діячів протиалкогольного товариства «Відродження». Зі сторінок русинської газети вони переконували свого читача: «Хто свідомий великого завдання українського народу на Лемківщині, цей стане негайно до боротьби з видимими і темними духами шпіритаичаної [спиртової] неволі лемківського села! Окаянних немає між нами!» [28: 5].

Економічні та господарські труднощі

Не менш складними були й обставини господарського життя русинів у Другій Речі Посполитій. І в цьому випадку нова влада розглядала своїх громадян здебільшого як засіб до вирішення хронічних економічних проблем. Йдеться, насамперед, про визискуючий спосіб експлуатації природних скарбів Лемківщини та практичне ігнорування важливості відновлюючих проєктів. Найбільш промовисто це позначалося у варварській вирубці столітніх лісів, що призводило до примусової зміни традиційних способів господарювання і, як наслідок, фінансового зубожіння.

Іншою кривдою для русинів було їх планомірне витіснення з теренів, привабливих для інвесторів з огляду на лікувальні можливості мінеральних джерел. Польська влада за безцінь примушувала лемків продавати свої землі, облаштовуючи там бальнеологічні курорти для заможних людей. Натомість русини були змушені переселятися в гірські місцевості зі значно складнішими умовами господарювання. Ця лемківська трагедія знайшла цікавий опис в одному із цензурованих дописів: «Галицьким Сибіром Тебе звали, Рідна Лемківщино. <...> Водами цілющих жерел Твоїх лікуються чужі, Твої власні діти вмирають в нужді, Зникають ліси з Твоїх чудових верхів, будуються мости із них на битих шляхах далеких, а для Тебе дорогами остають все далі потоки і дебри» [10: 3].

Економічні негаразди на батьківських теренах, як і самоусунення влади від будь-якої допомоги, стимулювали в русинському середовищі потужні емігрантські настрої. Більше того, держава через розгалужену мережу ліцензованих нею агентів всіляко заохочувала найбільш активних лемків до виїзду в країни Західної Європи та за океан, тим самим спрощуючи собі завдання з колонізації решти населення. Ця проблема в другій половині 1930-х рр. набула масштабів справжнього народного лиха, адже практично спустошеними виявлялися численні лемківські села, котрі невдовзі заселяли польські колонізатори, руйнуючи русинський культурний ландшафт. З огляду на це, зі сторінок «Нашого лемка» було кинуте гасло «Не покидайте рідних сіл» [20: 7; 27: 2]. Застерігаючи свого читача від покvapливої втечі з батьківщини, один із дописувачів з іронією відзначав: «Ми, лемки, як ті вічні скитальці жида. Щоби лише десь якийсь шахрай агент збирав підписи на якусь еміграцію, ми вже готові» [18: 4].

Ще більш емоційно дописувачі «Нашого лемка» застерігали свого читача від виїзду до радянської держави. До цього намовляли численні агітатори зі сходу, не шкодуючи яскравих барв у змалюванні принад «більшовицького раю». Знаючи реалії сталінської «демократії», редакція не шкодувала газетних площ для інформування своїх читачів про дійсне життя за збручанським кордоном [19: 1]. «Масова еміграція лемків до большевицької Росії дуже пошкодила би нашій Лемківщині. Виїхали би з нашої землі переважно найрухливіші, найвідважніші та здібні й розумні хлопці та дівчата. Населення Лемківщини дуже прорідилося би, а тим часом ми дуже ослабилися б», – емоційно застерігав «Наш лемко» [23: 3].

Обговоренню шляхів вирішення конкретних господарських проблем, котрі домінували в житті пересічного русина, була присвячена найбільша в «Нашому лемкові» рубрика «Господарська сторінка». Її обсяг нерідко сягав двох газетних шпальт. Рубрика містила найріз-

номанітніші корисні господарські поради, а її зміст своїми запитами формували фактично самі читачі. Найбільш активним автором згаданої рубрики був знаний русинський діяч Володимир Кліш. Особливої популярності набув цикл його статей «Творім сильні основи». Тематичним супутником «Господарської сторінки» була колонка «Наші реферати».

Причиною більшості негараздів русинів була втрата економічної доцільності традиційного способу господарювання в нових умовах модерної доби. Товари, котрі віками виробляли лемки, втратили в очах масового покупця привабливість, що спричинило значне падіння цін. Дописувач «Нашого лемка» нарікав: «<...> Нещастьом для нас єст тот, што наше газдівске барс [дуже] потуняло. Давніше паця продав за 600 зол., а тепер жеби взяв 100 зол. Фабричне стоїт [коштує] г мірі, а наше 6 до 10 разів туньше. Так само з дирвами [дровами], худобов и кинми. Вшистко барс тунє, а ту податки і асекурація, як за добрих часів» [11: 3]. До цих клопотів додавалося постійне виснаження ґрунтів і пасовищ, як також поступова руйнація шляхів комунікації.

Наслідком такої некорисної економічної кон'юнктури стало масове фізичне виснаження русинів, котре супроводжувалося численними супутніми хворобами. Щойно згаданий дописувач змальовував таку безрадісну картину: «Презто ціле своє житя постиме тай постиме. Їме лем пісну бандурку з кропом, або з капустом. Рідко коли з квасним молоком. Самизме худи, вибіджени, не маме великой охото до житя. <...> Діти наши боси, обдерти, сині и бліди. Тіжик од маленькости кормите їх лем піснoв бандурков» [11: 3].

Русинська газета всіляко намагалася допомогти своєму читачеві адаптуватися до економічних викликів часу. Редакція заспокоювала свого читача: «“Наш лемко” тото вшистко розуміє і знає. Будеся старав тому зараджувати добрим словом и щирим порадам» [11: 3]. І дійсно, як бачимо з численних дописів «Господарської сторінки», газета чимало присвячувала уваги як шляхам інтенсифікації традиційних способів господарювання, так і підштовхувала свого читача до опанування новими видами діяльності. Стосовно перших редакція русинського часопису поширювала інформацію про нові практики молочарства. Йшлося про механізацію процесу (насамперед, застосування центрифуг) та засівання лемківських теренів збагаченими видами трав. Заохочуючи земляків до ініціативності, «Наш лемко» наголошував: «Браття лемки! Берімся до молочарства! Проганяймо з рідної Лемківщини скруту, біду і нужду. Скажім собі: “Мусимо довести до господарського відродження Лемківщину і доконаймо цього”» [21: 5].

Серед нових господарських практик особливо багато уваги «Наш лемко» приділяв всебічному опису техніки та практики бджільництва, котре ідеально пасувало природним умовам Лемківщини. Редакція видала в «Бібліотеці Лемківщини» українські посібники з техніки бджільництва, котрі поширювала через мережу сільських осередків «Просвіт». Часопис звертав увагу свого читача: «О пчільництві будеме <...> часто писати, бо то барс важна справа. В горах може ся нам добрі оплатити. Пчільництво може нас гарді двигнути з кризи» [2: 5].

Іншим рентабельним видом господарства «Наш лемко» вважав садівництво, радячи горянам закладати на присадибних ділянках овочеві (насамперед, яблуневі та сливові) сади. І в цьому випадку газета стала мудрим порадником своєму читачеві, надаючи зі шпальт різнопланову консультативну допомогу. Редакція газети переконувала: «Кожний селянин повинен собі це вважати за свою господарську повинність заложити собі свій власний сад, та провадити пасіку, щоби тим способом створити собі потужну підпору для розвитку свого господарства» [17: 2–3].

Та найбільш оптимальний вихід із хронічної фінансової скрути для свого читача «Наш лемко» вбачав у поширенні русинськими теренами кооперативного руху. Редакція газети на багатьох прикладах переконувала, що ХХ ст. належить організованним підприємцям, котрі можуть солідарно формувати економічну політику та протистояти нечесній конкуренції. Популяризуючи ідею творення селянами кооперативів, дописувачі газети демонстрували їхні переваги на прикладі життя українців східної частини галицького краю. Для успішності запровадження кооперативів, твердили автори часопису, лемкам слід відкинути притаманні їм громадський атомізм та апатію. «Треба би великої свідомості, єдності, дисципліни і згоди, – йдеться у редакційному дописі. – Доки до такої досконалости не дійдемо, доти будемо бідувати. Тепер зима, час довгих вечорів, варто би застановитися над тою справою. Навіть можна би скликати Загальні Збори кооперативи або громаду і нарадитися над тим. Радимо також у тій справі питатися ревізорів наших кооператив <...>. Редакція “Нашого лемка” вважає ту справу важною і їй залежить на тім, щоби бодай трохи якимсь способом поправити життя наших бідних, забутих всіми селян у горах <...>» [15: 1–2].

Висновки

У підсумку відзначимо, що в своїй роботі редакція «Нашого лемка» послідовно реалізувала обране гасло «Для Лемківщини з Лемківщиною». З огляду на це, в очах дослідників газета постає правдивою ен-

циклопедією русинського світу. В цій енциклопедії з фактографічною чіткістю та всебічною стереоскопічністю було занотовано численні проблеми життя лемків у міжвоєнній Польщі. Більшість із них, як засвідчило проведене дослідження, були викликані репресивною політикою урядів Другої Речі Посполитої стосовно національних меншин. Разом із тим, «Наш лемко» не уникав також обговорення складних проблем, корені яких сягали самого русинського середовища. Налагоджений відвертий діалог зі своїм читачем сприяв вихованню почуття громадянської відповідальності у середовищі українських горян, сприяв їх єднанню довкола вищих цінностей. Це мало вагоме значення напередодні такого важкого випробування, яким виявилася Друга світова війна.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Березівський К.* Чому кожна наша хата має бути читальнею? // Наш лемко. 1938. Ч. 3. С. 2–3.
2. Бермеса до пасічництва // Наш лемко. 1934. № 2. С. 5.
3. Біда з лемками... // Наш лемко. 1936. Ч. 14. С. 8.
4. Виповіджмо війну темноті і баламуті! // Наш лемко. 1934. Ч. 13. С. 2.
5. Гарні слова і наша дійсність // Наш лемко. 1934. Ч. 18. С. 3.
6. Геть отрую з наших хат // Наш лемко. 1935. Ч. 5. С. 3.
7. Двотижневик «Наш лемко» 1934–1939 років. Вибрана публіцистика. Зібрали і до друку підготували Олександр Маслей, Володимир Пилипович. Gorlice: Zjednoczenie Łemków, 2004. 325 с.
8. Дитина, як і життя, не дасть себе ошукати // Наш лемко. 1935. Ч. 24. С. 4.
9. Замикають читальні // Наш лемко. 1935. Ч. 7. С. 6.
10. *Костаревич О.* ***** // Наш лемко. 1934. Ч. 1. С. 3.
11. Лемківська біда, або о тім што нас гризе // Наш лемко. 1934. № 1. С. 3.
12. Лемківщино рідна, заколишу в красі твоїй / За ред. В. Денисюка, О. Кровицької. Львів, 2002. 90 с.
13. *Лемко.* В обороні історичної правди // Наш лемко. 1934. Ч. 7. С. 4.
14. «Ми не хочемо букварів» // Наш лемко. 1934. Ч. 20. С. 3.
15. Найвищий час про це подумати // Наш лемко. 1934. № 4. С. 1–2.
16. *Наконечний В.* Часопис «Наш лемко» – феномен русинської періодики міжвоєнного часу // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2017. Вип. 29. С. 520–528.
17. Напрявні української Лемківщини // Наш лемко. 1937. № 3. С. 2–3.
18. Не емігруйте до Славонії! // Наш лемко. 1934. Ч. 17. С. 4.
19. Не кидайте рідної землі // Наш лемко. 1934. Ч. 6. С. 1.
20. Не покидайте рідних сіл // Наш лемко. 1938. Ч. 6. С. 7.
21. Не ридаймо, а добуваймо. Берімся до молочарства! // Наш лемко. 1934. № 14. С. 5.

22. Нищення Українців на Лемківщині не устає! // Наш лемко. 1936. Ч. 24. С. 2.
23. Ой, не буде так добре, Ваню Гуняка! // Наш лемко. 1934. Ч. 17. С. 3.
24. Про што буде писати «Наш лемко» // Наш лемко. 1934. № 1. С. 2.
25. До наших читачів // Наш лемко. 1934. № 1. С. 2.
26. Село Ропиця руська, пов. Горлиці // Наш лемко. 1934. Ч. 8. С. 8.
27. Тарнович Ю. Перелетні птиці. Під розвагу сезонним робітникам // Наш лемко. 1939. Ч. 15. С. 2.
28. У дзвін на тривогу! // Наш лемко. 1935. Ч. 10. С. 5.
29. Чому треба читати книжку? // Наш лемко. 1934. Ч. 3. С. 2.
30. Що далі буде? // Наш лемко. 1934. Ч. 21. С. 3.
31. Юліян Бескид. На згарищах Закерзоння. Торонто, 1954. 128 с.
32. Nakonechnyi V. Yuliiian Tarnovych as a researcher of Polish-Ukrainian relationships // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Історія». Вип. 1/43. С. 213–228. DOI: 10.24919/2312-2595.1/43.184280

REFERENCES

1. Bereziivsky, K. (1938) Chomu kozhna nasha khata mae buti chital'neyu? [Why every home should be a reading hall?]. *Nash lemko*. 3. pp. 2–3.
2. Anon. (1934a) Bermesya do pasichnitsva [Let's go to beekeeping]. *Nash lemko*. 2. p. 5.
3. Anon. (1936a) Bida z lemkami... [Trouble with Lemkos...]. *Nash lemko*. 14. p. 8.
4. Anon. (1934b) Vipovidzhmo viynu temnoti i balamuti! [Let's declare war on darkness and turmoil!]. *Nash lemko*. 13. p. 2.
5. Anon. (1934c) Garni slova i nasha diysnist' [Good words and our reality]. *Nash lemko*. 18. pp. 3.
6. Anon. (1935a) Get' otruyu z nashikh khat [Get rid of poison from our houses]. *Nash lemko*. 5. p. 3.
7. Masley, O. & Pilipovich, V. (2004) *Dvotizhnevnik "Nash lemko" 1934–1939 rokiv. Vibrana publitsistika* [Bi-weekly "Nash Lemko" 1934–1939. Selected journalism]. Gorlice: Zjednoczenie Łemków.
8. Anon. (1935b) Ditina, yak i zhittya, ne dast' sebe oshukati [A child, like life, will not be deceived]. *Nash lemko*. 24. p. 4.
9. Anon. (1935c) Zamikayut' chital'ni [Reading rooms close]. *Nash lemko*. 7. p. 6.
10. Kostarevich, O. (1934) ***** *Nash lemko*. 1. p. 3.
11. Anon. (1934d) Lemkivs'ka bida, abo o tim shto nas grize [Lemko's trouble, or about what bites us]. *Nash lemko*. 1. p. 3.
12. Denisyuk, V. & Krovitska, O. (2002) *Lemkivshchino ridna, zakolishu v krasu tvoïy* [My native Lemko land, I will sway in your beauty]. Lviv: [s.n.].
13. Anon. (1934e) Lemko. V oboroni istorichnoi pravdi [In defense of historical truth]. *Nash lemko*. 7. p. 4.

14. Anon. (1934f) Mi ne khochemo bukvariv [We do not want primers]. *Nash lemko*. 20. p. 3.
15. Anon. (1934g) Nayvishchiiy chas pro tse podumati [The highest time to think about it]. *Nash lemko*. 4. p. 1–2.
16. Nakonechnyj, V. (2017) Chasopis “Nash lemko” – fenomen rusins’koï periodiki mizhvoennogo chasu [“Nash Lemko” – a phenomenon of Rusinian mperiodicals of the interwar period]. *Ukraina: kul’turna spadshchina, natsional’na svidomist’, derzhavnist’ – Ukraine: Cultural Heritage, National Identity, Statehood*. 29. pp. 520–528.
17. Anon. (1937) Napryamni ukraïns’koï Lemkivshchini [Guides of the Ukrainian Lemkivshchyna]. *Nash lemko*. 3. p. 2–3.
18. Anon. (1934h) Ne emigruyte do Slavonii! [Do not emigrate to Slavonia!]. *Nash lemko*. 17. p. 4.
19. Anon. (1934i) Ne kidayte ridnoï zemli [Do not leave your homeland]. *Nash lemko*. 6. p. 1.
20. Anon. (1938) Ne pokidayte ridnikh sil [Do not leave your native villages]. *Nash lemko*. 6. p. 7.
21. Anon. (1934j) Ne ridaymo, a dobuyaymo. Berimsya do molocharstva! [Let us not weep, but let us win. Let’s start dairy farming!]. *Nash lemko*. 14. p. 5.
22. Anon. (1936b) Nishchennya Ukraïntsiiv na Lemkivshchini ne ustae! [The destruction of Ukrainians in the Lemko region does not stop!]. *Nash lemko*. 24. p. 2.
23. Anon. (1934k) Oy, ne bude tak dobre, Vanyu Gunyaka! [Oh, it won’t be that well, Vanya Gunyaka!]. *Nash lemko*. 17. p. 3.
24. Anon. (1934l) Pro shto bude pisati “Nash lemko” [What “Nash Lemko” is going to write about]. *Nash lemko*. 1. p. 2.
25. Anon. (1934m) Do nashikh chitachiv [To our readers]. *Nash lemko*. 1. p. 2.
26. Anon. (1934n) Selo Ropitsya rus’ka, pov. Gorlitsi [Village Ropytsia, powiat Golytsia]. *Nash lemko*. 8. p. 8.
27. Tarnovich, Yu. (1939) Pereletni ptitsi. Pid rozvagu sezonovim robitnikam [Migrant birds. For season workers’ entertainment]. *Nash lemko*. 15. p. 2.
28. Anon. (1935d) U dzvin na trivogu! [The alarm bell!]. *Nash lemko*. 10. p. 5.
29. Anon. (1934o) Chomu treba chitati knizhku? [Why we need to read books?]. *Nash lemko*. 3. p. 2.
30. Anon. (1934p) Shcho dali bude? [What is next?]. *Nash lemko*. 21. p. 3.
31. Beskid, Yu. (1954) *Na zgarishchakh Zakerzonnya* [In the fires of Transcarpathia]. Toronto: [s.n.].
32. Nakonechnyj, V. (2019) Yuliiian Tarnovych as a researcher of Polish-Ukrainian relationships. *Problemi humanitarnikh nauk: zbirnik naukovikh prats’ Drogobits’kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka. Seriya “Istoriya” – Problems of Humanities. History*. 1/43. pp. 213–228. DOI: 10.24919/2312-2595.1/43.184280

Тельвак Виталий Васильевич – доктор исторических наук, профессор кафедры всемирной истории Дрогобычского государственного педагогического университета им. И. Франко (Украина).

Тельвак Віталій Васильович – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка (Україна).

Vitalii V. Telvak – Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University (Ukraine).

E-mail: telvak1@yahoo.com

Наконечный Владимир Михайлович – кандидат исторических наук, доцент кафедры международных отношений Киевского национального университета культуры и искусств (Украина).

Наконечний Володимир Михайлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв (Україна).

Volodymyr V. Nakonechny – Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine).

E-mail: nakonechniy.ua@gmail.com